

Bir Vesayet Aracı Olarak Büyük Ortadoğu Projesi ve Terörizm Üzerine Bir Değerlendirme

Murat ŞENGÖZ*,1

Konferans Bildirisi (Proceedings)

Takvim-i Vekayi
ISSN: 2148-0087

Basım (Published): 30.06.2023
Kabul (Acceptance): 30.06.2023
Gönderi (Submitting): 11.03.2023

Cilt (Vol): 11
No (Issue): 1
Sayfa (Pages): 130-148

Adres:
1 ORCID: 0000-0001-6597-0161

*Sorumlu Yazar (Corresponding);
E-mail: muratsengoz74@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Büyük Ortadoğu Projesi, Terörizm, Barış ve İstikrarın Tesisi.

TELHİS (ÖZ)

Büyük Ortadoğu Projesi, bölgede demokrasi ve istikrarı teşvik etmeyi amaçlayan, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinin önerilen bir yeniden yapılanmasını tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bu noktada egemen güçlerin, uluslararası ölçekte gerçekleştirdikleri hamlelerin bölgesel veya küresel nispette terörist grupların ortaya çıkmasına ve büyümesine katkıda bulunabildiği de dikkate alınması gereken bir husustur. Bu kapsamda güvenlik tehditleri devlet ve devlet dışı aktörlerle birlikte bütüncül bir biçimde ele alınmasını icap ettiren, sınır aşan, aynı anda birden fazla devleti etkileyebilen, mobil, eylemleri itibarıyla asimetric bir hüviyet kazanmaktadır. Bu nedenle ulusal ve uluslararası güvenlik ve istikrar ile alakalı meselelerin, bölgesel ve küresel istikrar anlayışı ile bir medeniyet inşası noktasından ele alınması, sorunların bertaraf edilmesinde, sonrasında istikrar, güven ve refah ortamının yaratılmasında kritik öneme sahiptir. Bu çerçevede çalışmamızda bir uluslararası vesayet projesi olarak Büyük Ortadoğu Projesi ve Terörizm fenomenleri ve istismar alanlarının izale edilebilmesi noktasında benimsenmesi gereken hususlara dair bir inceleme gerçekleştirilecektir.

*Bu çalışma 14-15 Kasım 2020 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerinde Araştırma Konferansı (ICRESS 2020)nda sunulan "Siyasi Sınırların Yeniden Dizaynı Projesinde Stratejik Bir Enstrüman Olarak Vekâlet Savaşı Konsepti ve Bileşenleri Üzerine Bir Kritik" konulu bildiriden üretilmiştir.

An Assessment of the Greater Middle East Project and Terrorism as A Tool of Tutelage

Proceedings

ABSTRACT

The Greater Middle East Project is a term used to describe a proposed restructuring of the Middle East and North Africa region, aimed at promoting democracy and stability in the region. At this point, it should be taken into account that the moves of the sovereign powers on an international scale may contribute to the emergence and growth of terrorist groups at a regional or global scale. In this context, security threats gain an asymmetrical identity in terms of mobile, actions that require a holistic approach with state and non-state actors, transboundary, capable of affecting more than one state at the same time. For this reason, it is critical to deal with issues related to national and international security and stability from the point of view of regional and global stability and the construction of civilization, to eliminate problems and create an environment of stability, security, and prosperity afterward. In this framework, in our study, an examination will be carried out on the issues that should be adopted in order to eliminate the Greater Middle East Project as an international tutelage project and Terrorism phenomena and areas of abuse.

KEYWORDS

Greater Middle East Project, Terrorism, Establishment of Peace and Stability.

1. GİRİŞ

Siyasi sınırların yeniden dizaynı projesi olarak "Büyük Ortadoğu ve Genişletilmiş Kuzey Afrika Projesi" Arap coğrafyasını şekillendirmeye yönelik olarak tasarlanan Batı'nın yeşil kuşak projesinin bir devamıdır. Söz konusu proje ile, vesayet yönetiminin bir bileşeni olarak vekâlet savaşı konseptine uygun bir biçimde bölge ülkelerinde dış askeri müdahalelere ihtiyaç duyulmaksızın iç muhalif politik dinamikler harekete geçirilmek suretiyle ve bölge halklarının desteği ile rejimlerin değiştirilmesi ve demokratik yönetimlerin kurulması amaçlanmaktadır. Böylece, Batı karşıtı ülkelere kaynaklı tehditlere karşı bir blok oluşturulması, mezkûr ülkelerin bölge ülkeleri üzerindeki etkilerinin azaltılması, bölgenin Batı ülkeleri için elverişli ve kazançlı ticaret havzası konumlarının pekiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu bakımdan mezkûr proje kullandığı yöntem ve teknikleri dolayısıyla günümüzde ulusal ve uluslararası güvenlik olgusunun büyük ölçüde evrimleşerek boyut değiştirmesine sebebiyet vermiştir. Bu kapsamda toplumsal ayrışma ve çözümleri besleyen ve destekleyen retorik ve örtülü harekâtlar, bilhassa iç ayaklanmalar ve terörizm pratikte Büyük Ortadoğu Projesi'nin bileşenleri olarak göze çarpmaktadır.

Nitekim günümüzde büyük devletler arasındaki mücadeleler, taşeron örgütler, az gelişmiş ülkeler üzerinden devam eden bölgesel, etnik ve dinsel içerikli kriz ve çatışmalar üzerinden yıkıcı ve tahrip edici bir mahiyette devam etmektedir. Bu kapsamda gelişmiş ülkeler, hedef aldıkları ülkeler üzerinde oluşturdukları bölgesel kriz ve çatışmalar, yoğun terör tehdit ve eylemlerinin meydana getirdiği iç karışıklıklar ve bilhassa örtülü olarak yürütülen etkili psikolojik harp operasyonları marifetiyle, geniş halk kitlelerinin algı ve tepkilerini kontrol edebilmektedirler. Nitekim günümüzde tehdit, asimetrik olarak neredeyse kırsaldan daha ziyade meskûn mahallerde ve halkın günlük yaşam alanlarında yer edinmektedir (Osterud, 2008). Bu noktada, ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit eden unsurlar, iki kutuplu dünyanın sona ermesi ve küreselleşmenin ve de bir takım dördüncü nesil asimetrik, belirsiz, vesayet savaşları tekniklerinin artan etkisi ile yapısal olarak aynı anda birden fazla devleti etkileyebilen mobil ve asimetrik bir hüviyet kazanmaktadır. Bu bakımdan günümüzde tehdit sıklıkla, sınır aşan etki, ölçek ve boyutları

itibariyle tüm bileşenleri ile bütüncül bir biçimde dikkate alınması kritik önem arz eden bir şekle evrilmektedir. Bu şekilde günümüzde topyekûn harpler yerini daha ziyade vesayet savaşlarına bırakmaktadır (Gurcan, 2012). Bu nedenle bölgesel ve küresel barış ve güven ortamının tesisi için çok uluslu ve bütüncül bir bakış açısıyla, meseleye tesir eden tüm öğeleri mümkün olduğunca hesaba katan, farklı ve çözüme yönelik bir perspektif ve uygulama pratiğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu kapsamda bu çalışmada "Büyük Ortadoğu Projesi" ve "Terörizm" temaları üzerine, tarihçe, motivasyon ve eylem analizinden ziyade, spesifik olarak hiçbir örgüt ve oluşum dikkate alınmadan ve münhasıran hiçbir ülkeye bir atıfta bulunmadan, zamanşümül bir bakış açısıyla, Büyük Ortadoğu Projesi özelinde uluslararası vesayet fikri ile mücadele ve terör meselesinin istismar alanlarının izale edilebilmesi noktasında benimsenmesi gereken nosyon ve dikkate alınmasında fayda görülen tedbirler nispetinde bir inceleme gerçekleştirilecektir.

2. BİR VESAYET ALANI OLARAK BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ

Büyük Ortadoğu Projesi, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dışişleri eski Bakanı Condoleezza Rice'ın, henüz Ulusal Güvenlik Başkanı iken, 7 Ağustos 2003 tarihinde Washington Post gazetesine "Ortadoğu'yu Dönüştürmek" konusu üzerine verdiği bir demeç ile kamuoyunda bilinir olmuştur. Söz konusu proje daha sonra ABD merkezli RAND Corporation adlı düşünce kuruluşu tarafından 2004 yılında ABD Başkanı için hazırlanan "Sivil Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler" temalı bir rapor ile temellendirilmiştir (Cary, 2009). Söz konusu raporda İslam Dünyası kategorik olarak incelenmiş ve ABD'nin zikredilen bölgeyi kontrol altında tutabilmesi için izlenmesi gereken yol haritası özetlenmiştir. Böylece Büyük Ortadoğu Projesi ile, Fas'tan Basra Körfezi'ne kadar Ortadoğu'da bulunan yirmi iki devletin rejimlerinin, sınır ve haritalarının değiştirilmesi ön görülmüştür. Bir başka bakış açısıyla mezkûr proje ile anılan bölgede ABD'nin sahip olduğu askeri ve teknolojik güç ile kendisine rakip olabilecek veya uyumlu çalışmayı reddeden birtakım güçlerin hizaya sokulması veya bertaraf edilmesi, kritik enerji havzaları, enerji nakil

hatları ve enerji koridorlarının tümüyle kontrol altına alınması, bir şekilde İsrail'in güvenliğinin idame edilmesi, ABD'ne rakip olabilecek veya uyumlu çalışmayı kabul etmeyen diğer ülkelerin bölgeden uzak tutulması hedeflenmiştir. Bununla birlikte ABD tarafından seslendirilen resmi diskura göre mezkûr proje ile, öncelikle bölge kaynaklı terörün kaynağında kurutulması, demokratik kurumların ve işleyişin desteklenmesi, eğitimin ve sivil toplumun geliştirilmesi, ekonomik potansiyelin genişletilmesi amaçlanmaktadır (Olivier, 2010; Mohssen, 2013).

Diğer taraftan hâkim algıya göre siyasi sınırların yeniden dizaynı projesi, ağırlıklı biçimde Arap coğrafyasını şekillendirmeye yönelik olarak tasarlanan, Batı'nın "yeşil kuşak" projesinin bir devamıdır. Ne var ki Büyük Ortadoğu Projesi'nin, dinsel arkaplanı olan bir proje olarak sunulması meşrulaştırılmaya çalışılması hususu esasen realpolitik olarak kabul edilebilir ciddiyetten uzaktır. Buna rağmen, gerçeğin ve doğrunun ne olduğundan ziyade nasıl algılandıkları daha önemlidir, yani bazen meselelerin, "şüyu-u, vuku-undan beterdir". Nitekim bunun için Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında kitlelerin kanlı çatışmalara ikna edilebilmeleri maksadıyla sıklıkla dini diskurlara başvurulmuştur. Bunlardan en önemlileri din sahiplerinin kıyamete yakın dönemde vuku bulacak hadiselerle ilgili eskatolojik ve apokaliptik yorumları ve Armegeidon savaşı üzerine yapılan analizlerdir. Bu kapsamda, eskatolojik ve apokaliptik yorumlar araçsallaştırılarak, yaşanan çatışmaların ve insanlık kıyımlarının toplumların zihin haritalarında meşrulaştırmasında kullanılmaktadır. Oysaki yeryüzünde hadiseler lineer bir düzlemde gelişmez, aksine helezonik bir döngü içindedir. Birey ve toplumlar açısından bilhassa dini bazı metinleri sübjektif ve reddedilemez birtakım kabullerle tahlil ederek sonuçlar çıkarmak çoğu kez özünde manipüle edilmiş, yönlendirilmiş kimi güç odaklarınca istismar edilmeye hazır hale getirilmiş sonuçlar ortaya çıkarır. Buna rağmen ne yazık ki özellikle Ortadoğu toplumları yüzyıllardır başlarına gelen her olumsuz hadiseyi kutsal metinlerle ilişkilendirmekte, kendilerine ve yöneticilerine hiçbir kusur yüklememektedirler.

Nitekim nereden bakılırsa bakılınsın mezkûr proje ile, bölge ülkelerinde dış askeri müdahalelere ihtiyaç duyulmaksızın iç muhalif politik dinamikler harekete geçirilerek ve halkın desteği ile rejimlerin değiştirilmesi ve Batı

Dünyası ile daha uyumlu ve yüksek derecede iş birliğine açık yönetimlerin iş başına getirilmeleri amaçlanmaktadır. Böylece Avrasya kaynaklı tehditlere karşı bir blok oluşturulması, Rusya başta olmak üzere Doğu bloku ülkelerinin bölge ülkeleri üzerindeki etkilerinin azaltılması ve bölgenin Batı ülkeleri için elverişli ve kazançlı ticaret havzası konumlarının pekiştirilmesi hedeflenmektedir. Kaldı ki bu yönüyle proje, sadece bölgenin ticari, sınai, enerji ve su kaynaklarının kontrolü ile sınırlı değildir, bilakis, sosyolojik ve kültürel bir dönüşüm projesidir (Perthes, 2004:85-97; Carothers: 2004: 1-7). Bu bakımdan projenin "ılımlı İslam" modeli, yani İslam dininin modernite ile uyumlu hale getirilmesi iddiası, projenin teorik arka planını oluşturmaktadır (The Committee On Foreign Relations United States Senate, 2004). Ne var ki mezkûr proje iddiasının tam aksine, süreç içerisinde sadece İslam dininin kaçınılmaz bir biçimde siyasetin bir argümanı olarak araçsallaştırılmasına ve bu nedenle geniş kitlelerin gerçekte dinden soğumasına ve uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle ılımlı İslam modeli inşası bölgede, din algısının radikalleşmesine, tek adam rejimlerinin yerleşmesine ve çatışmaların çoğalmasına sebebiyet vermiştir.

Bunda bazı egemen güçlerin, mezkûr bölgenin halkları tarafından sorgulanamaz tek adamlar üzerinden kontrolünün hem daha kolay hem de çok daha az maliyetli olduğu yönündeki tasavvurları da ayrıca etkili olmuştur. Nitekim bazı gelişmiş ülkeler umumiyetle geleneksel olarak ve pragmatist bir biçimde, az gelişmiş ülkelerde kurumsal yönetimi ve kalkınmayı destekleyen sorumluluklar üstlenmek, orta ve uzun vadeli kalıcı çözümler üretmek için çaba göstermek yerine, salt emperyalist bir bakış açısıyla, kısa vadeli ve dar çerçeveli, ancak asıl sorunları görmezden gelen ve dolayısıyla muhatap ülkelerin daha fazla marjinalleşmelerine katkı sunan politikaları tercih etmektedirler. Böylece bazı gelişmiş ülkeler benimsedikleri politikaların orta ve uzun vadeli sonuçlarını hesaba katmadan, bir taraftan sömürdükleri ülkelere karşı kendi sınırlarında, fiilen veya alegorik olarak duvarlar inşa etmeye devam ederken, diğer taraftan az gelişmiş ülkelerdeki çatışmalara körük tutmaktadırlar. Bu haliyle mezkûr Batılı devletlerin tutumları, 1789 Fransız Devrimi öncesi kendisini Fransız toplumundan soyutlayarak izole bir yaşam süren Fransa Kraliyet ailesinin Versay sarayındaki yaşantısına benzemektedir.

Nitekim Büyük Ortadoğu ve Genişletilmiş Kuzey Afrika Projesi sahada sözde "Arap Baharı" olarak seslendirilmiştir. "Arap Baharı" projesi prensipte Avrupa'da 19. Yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında meydana gelen devrimlerden esinlenmiştir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da, Avusturya Macaristan İmparatorluğunda, Prusya'da, Rhineland'da, Kuzey ve Orta İtalya'da gerçekleşen devrimler, o zamanki entelektüeller ve liberal sosyal bilimciler tarafından, "halkların ilkbaharı" olarak adlandırılmışlardır. Ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen devrimlerin günümüzdeki sözde Arap Baharından farkı, mutlakiyetçi yönetimlere karşı demokratik taleplerin karşılanması maksadıyla iç sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklerce meydana gelmiş olması, sonrasında halkların birleşmesine, örneğin İtalya ve Almanya'nın birliğinin kurulmasına, Fransa'nın milli topraklarına kavuşmasına, ulus devlet bilincinin yerleşmesine, dil ve din birliğinin sağlanmasına ve demokratik kurumların gelişmesine yol açmış olmasıdır. Günümüzdeki sözde "Arap Baharı" ise halkların ayrışmasına, toplumlar arasında ve toplum içinde kan davasına dönüşen kalıcı düşmanlıkların oluşmasına, ülkelerin iç çatışmalar neticesinde kaynaklarının ve birikimlerinin tüketilmesine, küresel ölçekte mülteci ve göçmen sorunlarının birçok dünya ülkesi için ekonomik, siyasi ve bir güvenlik tehdidi oluşturmasına, terörizmin sınırları aşmasına neden olmuştur. Bir başka ifadeyle Büyük Ortadoğu Projesi neticeleri itibariyle, bölgesel medeniyetlerin, coğrafya, etnik ve mezhepsel olarak bölünmesi ve parçalanmasına, bölgede filli olarak irili ufaklı birçok tampon devlet, devletçik ve kantonların kurulmasına, böylece ekonomik varlıkların bölüşümü ve ticaret ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine sebebiyet vermiştir (Yadgar, 2016: 297-312). Bu bakımdan Arap baharı projesi ile bölge ülkelerine daha ileri bir demokrasi gelmemiş, aksine süreç içerisinde genel olarak çoğulcu yönetim anlayışından daha fazla uzaklaşarak mutlakiyetçi yönetimlerin meşrulaşmalarının önü açılmış, böylece bölge rejimleri daha da radikalleşmiş ve neticesinde asayişsizlik realite olarak ülke sınırlarını aşarak bölgesel ve küresel bir tehdit haline evrilmiştir.

Büyük Ortadoğu Projesi özünde askeri bakımdan, "barış için savaş" doktrininin pratiğidir. Mezkûr doktrin çatışmaların kalıcı olarak önlenmesi ve istikrarın tesis edilmesi için tarafların savaş meydanlarında kozlarını paylaşmaları düşüncesine dayanmaktadır. Barış için savaş doktrini ancak

savaşlar yoluyla kalıcı statükoların oluşabileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu yönüyle Büyük Ortadoğu Projesi iç silahlı çatışmaları tetiklemesi noktasında, mezkûr ülkelerin kendilerine büyük bir başarı ve güç atfedilen, kibirli ve narsist liderlerine duyulan birikmiş öfke ile halkın bir karşı devrim ile yönetimi ele geçirebileceği pratiğine istinat edilmiştir. Bu noktada hedef ülke halklarının rejime duydukları aşırı nefret ve kuvvetli muhalefet hissinden dolayı kolayca manipüle edilebilecekleri öngörülmüştür (Waewer, 2008). Nitekim bu yönüyle Büyük Ortadoğu ve Genişletilmiş Kuzey Afrika Projesi'nin başlangıçtaki en önemli motivasyonunun, hedef ülkelerin mafyatik ve despotik yönetimlerinin yol açtığı yapısal hukuksuzluk, yolsuzluk, yoksulluk ve yoksunluğun yerleşik hale gelmiş olması ve halkların ekseriyetinin bundan rahatsızlık duyması olduğu ifade edilebilir (Achcar, 2004). Ancak umulan olmamış, meydana gelen çatışmalar murad edilenin zıddıyla netice bulmuş ve malum ülkelerde varolan az sayıdaki örgütlü muhalif de bu süreçte cebren etkisiz hale getirilmiştir. Nitekim daha az örgütlü olan, daha iyi örgütlü olana rükû etmiş ve toplumlar ekseriyetleri itibariyle özlerine rücu etmişlerdir.

3. BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ'NİN YIKICI ETKİLERİNİN BERTARAF EDİLMESİ

Büyük Ortadoğu ve Genişletilmiş Kuzey Afrika Projesinin aslında atfedilen bölgelerle ilgili olarak, enerji kaynakları ve nakil hatlarının siyasi, askeri ve ekonomik anlamda kontrol ve denetimin tesisi, bölge ülkelerinin enerji ve kaynaklarının iç çatışma ve savaşlarla tüketilmesi ve küresel egemen güçlere bağımlı hale getirilmesi maksadıyla enerji, para ve uluslararası tüccarlar tarafından örgüsünün yapıldığı, egemen güçlerin hizmetindeki güvenlik ve istihbarat bürokratları tarafından icra edilen bir yıkım projesi ve hatta beklenen büyük "Armagedon Savaşı" için güvenlik ve harp ortamının şekillendirilmesi çabalarının toplamı olduğu iddiaları, süreç içerisinde yaşanan gelişmeler ve sonuçları dikkate alındığında, gerçeğin ve doğrunun ne olduğundan ziyade nasıl algılandıkları daha önemlidir, yani bazen meselelerin, "şüyü-u, vuku-undan beterdir" önermesinin bir ispatı hükmünde günümüzde kabul ve iltifat görmektedir. Bununla beraber Büyük Ortadoğu Projesi ve terörizm meselesinin birtakım komplo teorileri ile olduğundan daha karmaşık hale getirilmeden

realpolitik olarak mevcut gerçekler nispetinde dikkate alınmasında fayda vardır. Nitekim, Fukuyama (1992, 1995), Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte, "Tarihin sonu ve son insan teorisi" ile artık gelişmiş ülkeler arasındaki konvansiyonel silahlı çatışmaların ömrünü tamamladığını öne sürmüştü (Aktaran Şahin, 2006:233-252). Huntington ise bundan böyle medeniyetler arasındaki konvansiyonel silahlı çatışmaların yerini sosyoekonomik ve kültürel mücadelelere bırakacağını ve nihayetinde ancak medeni olarak inkişaf eden ülkelerin bu mücadeleden galip ayrılacaklarını iddia etmişti. Böylece aslında hem Fukuyama hem de Huntington tarafından, sosyoekonomik, kültürel, medeni ve her bakımdan güçlü olanların hayatta kalabilecekleri, diğerlerinin ise ancak daha güçlü olanlarla stratejik işbirlikleri geliştirmek suretiyle varlıklarını devam ettirebilecekleri bir dünya düzeni tarif edilmişti.

Kaldı ki içinde bulunduğumuz zaman dilimi itibariyle bu tezler aslında büyük ölçüde gerçekleşmiştir, çünkü günümüzde artık gelişmiş emperyal ülkeler arasında doğrudan sıcak çatışmalar yaşanmamaktadır. Bununla birlikte gelişmiş ülkeler arasındaki çatışmalar sorunlu bölgeler olarak tarif edilen, ancak aslında bazı egemen güçlerin kendilerine yeni hayat alanları açmak için tetikledikleri bazı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin topraklarında vuku bulmaktadır. Dolayısıyla günümüzde yaşanan çatışmalar, din ve mezhep farklılıkları ile birlikte veraset paylaşımı gibi çeşitli menfaat talepleri neticesinde körüklenmiş birtakım anlaşmazlıklar üzerinden gerçekleşmektedir (Osmańczyk ve Edmund 2002: 1869). Yaşanan tüm bu hadiseler nispetinde günümüzde, tipik olarak klasik adaptasyon kuramına göre tarif edildiği üzere, meydana gelen değişimlere adapte olmayı becerenler, yani beliren kriz ve tehditleri bertaraf ederek fırsatlara çevirebilmeyi başaranların varlıklarını koruyabildikleri ve kazanımlarını pekiştirebildikleri dinamik ve çok boyutlu, muğlak bir uluslararası güvenlik dönemine şahitlik edilmektedir (Darwin, 1859:502). Nitekim Sun Tzu bu hususta şöyle demektedir: "Hasmını ve kendini bilersen, yüz kere savaşsan da kazanırsın; hasmını bilmeyip kendini bilersen belki bir kere kazanır, bir kere de kaybedersin; eğer ne kendini ne de hasmını bilmezsen, her savaşta tehlikedesin. Sonuçta, hasmınızı ve kendinizi iyi biliyorsanız, yüzlerce savaşa bile girseniz sonuçtan emin olabilirsiniz" (Sun Tzu, 2079).

Bu bahisle bu hususta denilebilir ki, Büyük Ortadoğu ve Genişletilmiş Kuzey Afrika Projesi'nin gizli ve saklı bir proje olmamasından hareketle, sonuçları her ne kadar yıkıcı olsa da, mesuliyeti sadece bir takım emperyalist güçlere atfedilemez. Çünkü mesele esasında bir öz yönetim sorunudur. Netice itibariyle, küresel soyut inşa projelerine karşı ve terörle mücadelede en etkili yöntem, etkili bir öz yönetime sahip olmaktır. Bunun için evvela, istismar oluşturabilecek risk ve tehditlerin bertaraf edilerek bir arada yaşama kültürünün geliştirilmesi için gayret sarf edilmelidir. Bu bağlamda ülke dahilinde, bilhassa sağlık, eğitim, kültür, medeniyet ve kalkınma projelerinin önceliklendirilmesi, bu maksatla müspet çabaların ortak ve müreffeh bir insanlık ideali için birleştirilmesi istikametinde güçlü bir irade oluşturulması kritik önem arz etmektedir. Bu kapsamda bölgesel ve küresel ölçekte sürdürülebilir ekonomik kalkınma, yoksullukla mücadele, eğitimin güçlendirilmesi, silahlanmanın azaltılması, yasadışı silah ticaretinin ve kara para aklama mekanizmalarının ortadan kaldırılması gibi hususlarda mutlak suretle uluslararası işbirliklerinin çoğaltılmasına gereksinim duyulmaktadır. Bunun için bölgesel ve küresel barış ve istikrarın tesis edilmesi maksadıyla lüzum gösteren tüm mesuliyetin üstlenilmesi ve gerekli inisiyatiflerin alınması son derece önemlidir. Ancak bu manada kuşkusuz yerel hükümetler, sivil toplum, uluslararası kuruluşlar, özel sektör ve medya dahil olmak üzere çok sayıda aktörün samimi ve yapıcı iş birliğine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda evvela iyi yetişmiş, yüksek ahlak sahibi ve eğitilmiş bir insan gücüne, dünyanın geri kalanı ile barışık, özgün düşünebilen fikir insanlarına, bağımsız basın ve yayın organlarına, mesleğini korkusuz, cesur ve adil bir biçimde yerine getirebilen bürokratik kadrolara, emeğe saygı duyan işgücü ve işverenleri ile kurumsal ve şeffaf bir yönetim aygıtına sahip olunması gerekmektedir. Bu nedenle de evvela mezkûr coğrafyanın halihazırdaki elitist kabilecilik anlayışından, mütemadiyen karmaşa, kargaşa, desise ve entrika üreten yozlaşmış toksik yöneticilerinin idaresinden kurtulununulması icap etmektedir.

4. BİR VESAYET BİLEŞENİ OLARAK TERÖR MESELESİ VE İSTİSMARI

En yalın tanımıyla terörizm, çoğunlukla siyasi veya dini amaçlara ulaşmak amacıyla bir terör veya korku durumunu kışkırtmak için suç teşkil eden şiddetin kullanılmasıdır. Terörizm, bu bağlamda, öncelikle barış zamanında ve çoğunlukla siviller ve devlet görevlilerine karşı işlenen kasıtlı şiddete atıfta bulunmak için kullanılmaktadır (Wisnewski, 2008:175). Buna rağmen terör kavramı, bir kısım hükümetler ve devlet dışı gruplar tarafından, menfi veya müspet olarak ziyadesiyle istismar edilen bir kavramdır (Heryanto, 2006: 161; Mackey, 2009; Sinclair ve Antonius, 2012: 14; White, 2016: 3; Ruthven ve Nanji, 2017: 201). Nitekim, bu sebeple bir oluşum veya devlet tarafından terör organizasyonu olarak nitelendirilen bir grup, bir başka grup tarafından özgürlük savaşçısı veya hak savunucusu olarak da kabul edilebilmektedir. Bazen bunun tam tersi de olabilmektedir. Bu hususta, sol ve sağcı siyasi örgütler, milliyetçi gruplar, dini oluşumlar, devrimciler ve iktidardaki hükümetler kendi perspektiflerinden bir değerlendirme yapabilmektedirler. Hatta bazı ülkeler, başka devletleri, devlet terörü¹uygulamak ile itham edebilmektedirler (Teichman, 1989: 505-517). Bu bağlamda günümüzde terörizmin, kimi devletler ve devlet dışı aktörler tarafından emperyalizmin bir aracı olarak kullanılabilirdiği yönündeki bazı iddialar, kendi ülkelerinin kamuoylarında alıcı bulabilmektedir. Bu anlamda günümüzde terörizmin ziyadesiyle uluslararası bir hüviyet kazanmakta olduğu ve kimi ülkelerin, diğer ülkeler veya bölgeler üzerindeki kontrollerini veya nüfuz alanlarını genişletmek maksadıyla terör organizasyonlarını veya olgusunu siyasi, ekonomik, askeri güçlerine ilave olarak, asimetrik ve muğlak bir güç aparatı olarak istismar edebildikleri iddia edilebilmektedir.

Kaldı ki tarihsel olarak, bazı emperyal güçler terör ve benzeri uygulamaları, bir sömürgecilik aracı olarak ve kolonileri ve toprakları üzerinde kontrol sağlamak maksadıyla kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu kapsamda tarih bazı egemen devletlerin nüfuz etmek istedikleri bölgelerdeki emellerine kolayca ulaşmak ve oradaki mevcudiyetlerini meşrulaştırmak maksadıyla, kendi emellerine aykırı gördükleri bir takım iktidar sahiplerini ve/veya muhalif

¹Bu noktada devlet teröründen kasıt, ulus devletler tarafından işlenen, ancak bunu yürüten devlet tarafından böyle kabul edilmeyen ve yasallığı gri bir alan haline getiren terördür.

unsurları intizam etmek ve/veya etkisiz kılmak için terör organizasyonları gibi bir kısım yasa dışı oluşumlarla iş birliktelikleri geliştirdiklerine veya bizatihi bu tür oluşumların mevcudiyet kazanmalarına fırsat verip destek olduklarına şahitlik etmektedir. Yine de bu hususta terörizmin, toptancı bir biçimde sadece emperyal güçlerin bir kullanışlı aparatı olduğu iddiası abartılı olabilir. Nitekim terörizm aynı zamanda çeşitli siyasi, ekonomik, sosyal ve ideolojik faktörlerin veya küçük bir grup birey veya örgütün eylemlerinin sonucu olan karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Çünkü günümüzde terör örgütlerinin ekserisi, elbette münferit ve oldukça lokal az sayıdaki terör organizasyonu bir kenara bırakılırsa, taşeron bir örgüt misali müvekkilinin isteklerini yerine getiren organizasyonlar haline evrilmişlerdir. Bu bağlamda günümüzün terör örgütleri, sahip oldukları terör kapasiteleri ile, ortam ve zamanı belirsiz bir şekilde, muhatabına büyük kayıplar verdirebilme imkân ve kabiliyetine sahip olabilir, böylece bir taşeron olarak hizmet ettiği odaklar lehine siyasi birtakım kazanımların elde edilebilmesine katkı sunabilir. Bu kapsamda günümüzde terör organizasyonları umumiyetle; klasik hiyerarşik ve biçimsel örgüt yapıları yerine, şebeke tipi örgüt yapılarına sahip, esnek, dünyanın her yerinde harp ve çatışma ortamını hazırlama kapasitesi olan, teknolojinin verdiği imkânları en üst seviyede kullanabilen, gelişmiş haberleşme ve emir komuta münasebetlerine haiz, devlet dışı silahlı yapılara evrilmişlerdir. Bu nedenle terör organizasyonları, küresel şirketler gibi, hedeflerine ulaşabilmek maksadıyla, benzer nitelikte kirli ve illegal yapılarla iş birliği kurabilen, zayıf oldukları noktalarda ve alanlarda müttefiklerinin imkân ve kabiliyetlerinden istifade edebilen, mobilite ve etki alanları geniş bir şekilde dizayn olmuşlardır (Aust, 2010:235). Bu noktada günümüzde terör organizasyonlarının sıklıkla asimetric ve siber savaş imkânlarını istismar ettikleri ifade edilebilir. Nitekim, asimetric savaş, nispi güç mukayesesi dengesizliğini bertaraf eden, silah ve kullanılan yöntemlerle hasma karşı farklılık ve üstünlük sağlayan bir savaş taktik ve tekniğidir. Asimetric savaş; klasik savaş meydanları ve klasik kritik arazi arızalarından ziyade, meskûn mahallerde, enerji ve ulaşım hatlarını kontrol eden sahalarda cereyan etmekte, doğrudan belirlediği hedef ülkenin savaşma azim ve iradesini toptan ortadan kaldırmayı ve muhatabının yüreğine korku salmayı hedefleyen bir yöntem benimsemektedir. Mahiyeti itibariyle her seviyede icra ettiği harekât ve eylemlerle, hedef olarak belirlediği ülkenin

politik-stratejik karar verme mekanizmalarını muhatap almakta ve tehdit etmektedir.

Bu bakımdan terörizm özünde halka korku vermek ve şiddet kullanmak suretiyle devletleri belli konularda taviz vermeye zorlamak ve istekleri yerine getirmesini temin etmek maksadıyla gerçekleştirilen organize silahlı eylemlerdir. Terörizm organize suç örgütlerinin faaliyet ve eylemlerinden farklıdır. Organize suç örgütleri maddi motiflerle hareket ederler. Terörist örgütler ise, siyasi ve ideolojik saiklerden beslenirler. Bu noktada, yine aynı şekilde, siyasi ve dini motiflerle bir araya gelen karşı devrimci veya devrimci örgütler, organize suikast çeteleri ile terörist örgütler arasındaki ayırım net değildir. Bu sebeple, bir taraf için terörist olan kişi, diğer bir kesim için gerilla veya kahraman olarak görülebilmektedir. Hele bir terör örgütünün arkasında belirli bir coğrafyada yaşayan ülke içindeki farklı bir etnik grup varsa durum daha da çetrefilleşmektedir.

5. TERÖR MESELESİNİN İSTİSMAR ALANLARININ BERTARAF EDİLMESİ

Terör örgütleri kandan beslenirler, acıları istismar ederler ve sömürürler. Bu nedenle eli silahlı unsurlarla müzakere yürütülemez. Terör örgütlerinin varlığı barışın, siyasi reformların önündeki en büyük engeldir. Ancak diğer taraftan salt güvenlikçi politikalar da döngüsel olarak terör zehirini çoğaltır. Bu sebeple terörle mücadele konusunda sadece teröristle mücadele yerine terör fikri, algısı, kabulü ve meşruiyeti ile mücadele edilmelidir ve öncelikli olarak terörün nedenlerinin sıfırlanması konusunda gayret tesis edilmelidir. Bunun için bir kısım itibar sahibi olmayan kimselere doğrudan finansman sağlayarak makale yayımlatmak ve belgesel çekirtmek suretiyle terör örgütlerine yönelik uluslararası kamuoyunda gerçekten dikkate alınan etkili bir lobi faaliyeti gerçekleştirilemez. Bu nedenle evvela teröristlerin, iç ve dış destekçilerinin istismar edebileceği ve sömürebileceği tüm argümanlar ortadan kaldırılmalıdır. Bu sebeple farklı fikirler ve seslere, kaba kuvvet ve tehditlerle değil, mantıklı ve muntazam argüman ve icraatlarla mukabele edilmelidir. Nitekim ayrımcılık ve hizipçilik bir kere başlayınca sona erdirmek çok zordur.

Bir memlekette her şeyden evvel ötekileştiren nefret dili ortadan kaldırılmalıdır. Toplumlar arasındaki düşmanlığı körükleyen ve yaratılmak istenen bu düşmanlıktan yararlanmak isteyenlerin yegâne amacı bütün bir toplumu korkutarak sindirmektir. Bu anlayışta olanlar, birilerini ötekileştirmeden ve düşmanlaştırmadan toplumun geri kalanını sevk ve idare edemeyeceğini düşünen küçük bir oligarşik azınlıktır. Kin, nefret ve hamaset duygusu sadece düşmanlıkları besler, zenginlikleri harcar, toplumu fakirleştirir. Nefret dili sadece düşmanlık, kin, öfke ve intikam duygusunu besler ve akıtılan kanı çoğaltır. Nihayetinde akıtılan her bir damla kan ise, bir arada yaşamayı daha da imkânsız hale getirir. Bu sebeple tam bir silahsızlanma sağlanmalı, devlet dışı silahlı yapılara asla müsaade edilmemelidir.

Diğer taraftan terör örgütlerinin sahip oldukları örgütsel yapı ve stratejik hedeflerinin belirlenmesi kadar, finansal ve lojistik kaynaklarının da ortaya çıkarılması önemlidir. Çünkü, terörün finansmanının takip edilerek kaynağında kurutulması veya kaynağında mahiyetinin değiştirilmesi terörle mücadelenin bel kemiğidir. Finansal terörizm bir terörist grubun gizli hedeflerine ulaşmak maksadıyla para elde etmesi ve elde ettiği parayı terör maksadıyla kullanmasıdır. Bu kapsamda terör örgütleri klasik anlamda uyuşturucu ticareti, kaçakçılık ve yasal olmayan diğer yöntemlerle mali kaynak elde edebilirler. Bu noktada terörist örgütler de taktik ve yöntemlerini değişen durumlara göre kolayca adapte edebilmekte, kurdukları legal görünümlü firmalar vasıtasıyla elde ettikleri gelirleri farklı tekniklerle ve farklı amaçlar için kullanabilmektedirler. Bu bağlamda terörist örgütler legal görünümlü illegal yapılar ve bağlantıları kullanmak suretiyle, elde ettikleri mali kaynakları doğrudan silah temini ve terörist faaliyetlerin icrası kapsamında değil, potansiyel halk kitlelerini kendilerine müzahir hale getirebilmek maksadıyla eğitim alanında, örgütleri lehine kamuoyu oluşturmak için basın yayın ve lobicilik faaliyetlerinde de sarf edebilmektedirler. Bu noktada terörist örgütlerin ulusal ve uluslararası kamuoyunu menfaatleri istikametinde şekillendirmek maksadıyla daha ziyade kurumsal istihbarat alanına kaynak ayırdıkları da ifade edilebilir (Adams, 1986).

Nitekim günümüzde birçok terör örgütünün geleneksel statik yapıları ve iş görme biçimleri, süreç içerisinde bilhassa küreselleşmenin de etkisiyle

oluşan koşullara adapte bir biçimde ülke sınırlarını aşarak, fiilen uluslararası konsorsiyomlara ve alegorik olarak terörden menfaat elde etmeyi uman olası ülkeler adına illegal çözüm ortaklıklarına dönüşme eğilimi göstermektedir. Bu noktadan hareketle, terör örgütlerinin mali kaynaklarını nereden ve hangi yöntemlerle elde ettikleri, gayri meşru paraları nasıl meşru finansal sisteme dahil ettikleri ve zenginlik yarattıkları, yaratılan kaynakları hangi fonlamalar ve para transferleriyle silahlı terör faaliyetlerinin icrasında kullandıklarının ortaya çıkarılması ziyadesiyle önem arz etmektedir. Bunun için uluslararası iş birlikteliklerinin geliştirilerek teröre karşı müşterek hareket edilmesi ve paranın nereden nereye nasıl hareket ettiğinin takip edilmesi kritik öneme sahiptir.

Günümüzde küresel ölçekte varlıklı bazı iş adamlarının dahi bilerek veya bilmeyerek teröre finansman sağladıkları ve terör organizasyonlarının kaynak çeşitliliklerini fazlasıyla artırdığı göz önünde bulundurulursa, teröre akan paranın takip edilmesi için duyulan uluslararası iş birliği ihtiyacı açıkça görülmektedir. Ancak ne var ki, günümüzde bazı terör organizasyonlarının, bilhassa yurt dışında bulunan yetişmiş ve buldukları ülkelerle en üst derecede adapte mensup ve müzahirleri marifetiyle oluşturdukları etkin propoganda ve lobicilik faaliyetleri sayesinde kendilerini mağdur, mazlum ve kurban olarak gösterebilmeleri, bu hususta terörle mücadele için hayati öneme sahip olan uluslararası işbirliğini sekteye uğratabilmekte ve terörle mücadele eden ülkelerin hak ettikleri uluslararası desteği alabilmelerinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu husus, bahse konu yapıların terörle doğrudan iş birliğinin ortaya koyulması ve yaratılan finansal kaynakların doğrudan silah ve terörist eylemlerde kullanıldığının kanıtlanmasını güçleştirmektedir. Bunun için terörün finansmanının önlenmesi konusunda öncelikle yurt içinde bu konuda çok hassas davranılması, terör ve terörist tanımının net bir şekilde ortaya koyularak hedef kitlenin daraltılması kritik öneme sahiptir. Bununla birlikte, kurumsal rekabetçi istihbarat olgusunun iş adamları nezdinde yasal bir zorunluluk olarak kabul görmesinde fayda mütalaa edilmektedir.

SONUÇ

Netice itibariyle günümüzde iki kutuplu dünyanın klasik savaş tehditleri, özellikle çok uluslu üniter devletlerin ve dikta rejimlerinin yoğun olarak iç dinamiklerden kaynaklı asimetrik ve hibrit saldırılarına maruz kalması ve güvenlik tehditlerinin küresel ölçek kazanması ile başka bir alana taşınmıştır. Bu kapsamda ne yazık ki medeni dünya ile entegre olamayan ve bir kısır döngü içinde medeni dünyadan uzaklaştıkça daha fazla marjinalleşen devletler kaçınılmaz olarak daha da içine kapalı, güvenliksiz, kaos üreten birer devlet formuna dönüşmektedirler. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ve geri kalmış ülkeler arasındaki özgürlüklerin ve ekonomik refahın paylaşılması noktasındaki makas kapanması zor bir şekilde açılmaya devam etmektedir. Böylece küresel ölçekte çoğalan eşitsizliklerin bir neticesi olarak artan anarşi, terör, fakirlik ve diğer sorunlar sınırları aşmakta ve ülkelerin, küresel ölçekte bir iş birliği gerçekleştirilmeden tek başlarına çözemeyecekleri bir birleşik sorunlar kümesine dönüşmektedir.

Nihayetinde yaratılan yoğun güvenlik endişeleri meydana getirdiği etki itibariyle, reaktif olarak kişisel özgürlüklerin daraltılmasına, oluşturulan sosyopsikolojik ortam itibariyle halkın istikballerine ve devlete karşı duydukları güvenin azalmasına sebebiyet vermektedir. Bu şekilde yaratılan güvenlik endişe ve korkuları, döngüsel olarak daha güvenlikçi politikaların benimsenmesine, ülke içindeki hiziplerin artmasına ve kaynakların verimsizce tüketilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu noktada elbette tarihsel bir vakıa olarak bilhassa terör organizasyonları, emperyalist güçlerin asimetrik birer güç aparatı olarak kullanılmaya devam etmektedir. Bu bakımdan bir kısım emperyalist güçlerin dönem dönem, hem hedef aldıkları ülke içinde, hem de uluslararası alanda kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarını ilerletmek maksadıyla gayri nizami bir kısım oluşumlara destek vermeye devam ettikleri ifade edilebilir. Verilen bu desteğin mahiyeti, kimi emperyalist güçlerin çıkarlarına tehdit olarak gördükleri hükümetleri istikrarsızlaştırmak maksadıyla, hedef ülke içindeki yasadışı grupların desteklenmesi veya bizatihi teşkil edilmesi, yoğun bir şekilde ulusal güvenlik endişe ve korkularının tetiklenmesine yönelik hususiyetleri içerebilir. Ayrıca, emperyal güçler diğer ülkelerde kendi askeri varlıklarını ve nüfuzlarını genişletmek için güya "teröre karşı savaşı" bir bahane

olarak da kullanabilirler. Böylece hedef alınan ülkede terörizm ve iç karışıklıklarla mücadele ve ulusal güvenliğin tesisi adına, korku ve endişelerin tetiklenerek, sivil özgürlüklerin ve insan haklarının daha da kısıtlanmasına sebep olunabilir. Nitekim bir ülkede istikrar ve güven ortamının bozulması buna ilave olarak, ülkenin iç ve dış politikasının zayıflamasına, ekonomik kaynakların yatırımlar yerine verimsiz alanlara kaydırılmasına neden olarak, ülkede istikrarsızlığı ve verimsizliği de pekiştirmektedir. Böylece zayıflayan ülkeler, gelişmiş ülkeler açısından, dördüncü nesil asimetrik, belirsiz, savaş teknikleriyle, topyekûn bir harbe girmeden kolaylıkla ele geçirilebilir ve/veya kontrol edilebilir ülkeler haline dönüştürülmektedirler. Bu nedenle ülke dahilinde mutlaka ve evvela çoğulcu bir yönetim kültürünün olgunlaştırılması, sağlık, eğitim ve kalkınma gibi refah projelerinin önceliklendirilmesi, bu maksatla daha müreffeh kolektif bir idealler kümesi için müşterek çabaların birleştirilmesi bilhassa önem arz etmektedir.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir. Nitekim bu yönüyle bu makalede geçen görüşler yazarın kendisine aittir, hiçbir kişi ve kurumu bağlamaz.

KAYNAKÇA

- Achcar, G. (2004). Greater Middle East: the US Plan. Le Monde Diplometique, English Edition.
- Adams, J. (1986). The Financing of Terror. Sevenoaks, Kent: New English Library.
- Aust, A. (2010). Handbook of International Law, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cary, F. (2009). The Middle East and the Persian Gulf as the gateway to imperial crisis – The Bush Administration in Iraq. In: David Ryan, Patrick Kiely (Hrsg.): America and Iraq – Policy-Making, Intervention, and Regional Politics, London: Routledge.
- Ceylan, Ş. Ş. (2006). "Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(10), 233-252.
- Darwin, C. (1859). On the Origin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life. 1st ed.), John Murray: London: p.502.
- Rothschild, E.; Buzan, B.&Hansen, L. (2007). What is Security, London: Sage Publications Ltd.
- Encyclopædia Britannica. (2020). Terrorism.
- Fukuyama, F. (1992). Yeni Dünya Düzeni, İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Fukuyama, F. (1995). Tarihin Sonu mu, Ankara: Vadi Yayınları.
- Gurcan, M. (2012). Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar, Teoriler Işığında Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Heryanto, A. (2006). State Terrorism and Political Identity in Indonesia: Fatally Belonging, London: Routledge. p. 161.
- Mackey, R. (2009). Can Soldiers Be Victims of Terrorism, New York: The New York Times.
- Mohssen, M. (2013). "Demokratisierung des Greater Middle East", Aus Politik und Zeitgeschichte. 45.
- Munich Security Conference (2015). Munich security report collapsing order, reluctant guardians? Erişim tarihi 21 Mayıs 2018.
- Olivier, R. (2010). Der falsche Krieg – Islamisten, Terroristen und die Irrtümer des Westens. Pantheon, München: Siedler.
- Osmańczyk, Jan Edmund (2002). Encyclopedia of the United Nations and International Agreements, Abingdon: Routledge Books. p.1869.
- Osterud, Oyvind. (2008). "Global Conflict Trends: a Rejoinder", Conflict, Security & Development, 8.3: 383-386.

Ottaway, M. &Carothers, T. (2004). "The Greater Middle East Initiative: Off to a False Start. Policy Brief", Carnegie Endowment for International Peace, 29, 1-7.

Perthes, V. (2004). "America's Greater Middle East and Europe", Middle East Policy, Volume 11 (3), 85-97.

Ruthven, M. &Nanji, A. (2017). Historical Atlas of Islam, Harvard: Harvard University Press.

Sinclair, S. J. &Antonius, D. (2012). The Psychology of Terrorism Fears, Oxford: Oxford University Press, p. 14.

Sun Tzu (2007). The Art of War, London: Special Edition Books.

Teichman, J. (1989). "How to Define Terrorism. Philosophy", 64 (250): 505-517.

The Committee On Foreign Relations United States Senate (2004). "The Greater Middle East Initiative: Sea Island And Beyond Hearing", U.S. Government Printing Office Washington, 108/2.

Waewer, O. (2008). "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", Uluslararası İlişkiler, 5(18), 151-178.

White, J. R. (2016). "Terrorism and Homeland Security", Cengage Learning, 3.

Wisnewski, J. J. (2008). "Torture, Terrorism, and the Use of Violence", Review Journal of Political Philosophy. 6 (1). p. 175.

Yadgar, Y. (2016). "A Myth of Peace: The Vision of the New Middle East' and Its Transformations in the Israeli Political and Public Spheres", Journal of Peace Research. 43 (3): 297-312.